

HOZIRGI KUNDA BARKAMOL SHAXSNI TARBİYALASH MUAMMOLARI VA ULARNI BARTARAF ETISH YO‘LLARI

Norqulova Zarina Inoyatovna

*Osiyo Xalqaro Universiteti
Iqtisodiyot va pedagogika fakulteti
Pedagogika yo‘nalishi
M1-p-24 guruh magistranti*

Annotatsiya: *Mazkur maqolada hozirgi kunda barkamol shaxsni tarbiyalash jarayonida uchrayotgan muammolar va ularni bartaraf etish yo‘llari tahlil qilinadi. Shaxs tarbiyasida oila, maktab, jamiyat va ommaviy axborot vositalarining o‘rni ko‘rib chiqiladi. Barkamol avlodni shakllantirishda ma‘naviy-axloqiy qadriyatlarning, zamonaviy ta‘lim texnologiyalari va innovatsion yondashuvlarning ahamiyati asoslab beriladi. Muammoni bartaraf etish bo‘yicha amaliy takliflar ilgari suriladi.*

Kalit so‘zlar: *barkamol shaxs, tarbiya, muammo, ma‘naviyat, ta‘lim, jamiyat, innovatsiya.*

Аннотация: *В данной статье рассматриваются актуальные проблемы воспитания гармонично развитой личности в современное время и пути их решения. Анализируется роль семьи, школы, общества и средств массовой информации в формировании личности. Подчеркивается значимость духовно-нравственных ценностей, современных образовательных технологий и инновационных подходов в воспитательном процессе. Предлагаются практические рекомендации по устранению существующих проблем.*

Ключевые слова: *гармоничная личность, воспитание, проблема, духовность, образование, общество, инновация.*

Annotation: *This article analyzes the current problems of educating a well-rounded personality and the ways to overcome them. It examines the role of family, school, society, and mass media in the upbringing process. The importance of moral values, modern educational technologies, and innovative approaches in shaping a harmonious personality is emphasized. Practical recommendations are provided to address the existing challenges.*

Keywords: *well-rounded personality, upbringing, problem, morality, education, society, innovation.*

Kirish

Hozirgi davr globallashuv, axborot oqimlarining tezkorligi va ijtimoiy munosabatlarning murakkablashuvi bilan xarakterlanadi. Bunday sharoitda jamiyat taraqqiyotini ta‘minlaydigan asosiy omillardan biri – bu barkamol shaxsni tarbiyalash masalasidir. Barkamol shaxs deganda nafaqat bilimli va malakali, balki yuksak ma‘naviy-

axloqiy qadriyatlarga ega, ijodkor, mustaqil fikrlay oladigan, o‘z fuqarolik burchini anglagan, ijtimoiy faolligi yuqori bo‘lgan shaxs tushuniladi.

Shaxsni barkamol qilib tarbiyalash bugungi kunda nafaqat ta‘lim tizimining, balki butun jamiyatning ustuvor vazifasiga aylanmoqda. Zero, mustaqil fikrlovchi, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga sodiq yosh avlodsiz mamlakatning barqaror rivojlanishini tasavvur etib bo‘lmaydi. Shu boisdan, oila, maktab, mahalla, ommaviy axborot vositalari va boshqa ijtimoiy institutlarning hamkorligi muhim ahamiyat kasb etadi.

Ammo amaliyot shuni ko‘rsatmoqdaki, hozirgi kunda barkamol shaxsni tarbiyalash jarayonida bir qator muammolar mavjud. Bular jumlasiga yoshlar orasida ma‘naviy bo‘shliqning vujudga kelishi, axborot xurujlari, internet tarmoqlaridagi salbiy ta‘sir, ta‘lim va tarbiya jarayonining uzviyligi yetarlicha ta‘minlanmaganligi kiradi. Ushbu muammolarni bartaraf etish uchun zamonaviy pedagogik yondashuvlar, innovatsion metodlar va milliy qadriyatlar uyg‘unligini ta‘minlash zarur.

Shu nuqtai nazardan, maqolada hozirgi kunda barkamol shaxsni tarbiyalash muammolari va ularni bartaraf etish yo‘llari ilmiy jihatdan tahlil qilinadi, amaliy tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Bugungi kunda barkamol shaxsni tarbiyalash muammolari o‘zining dolzarbligi bilan ajralib turadi. Chunki yosh avlodning ma‘naviy barkamolligi, ilmiy saviyasi va ijtimoiy faolligi jamiyatning ertangi kunini belgilovchi asosiy mezondir. Rivojlangan davlatlar tajribasi shuni ko‘rsatadiki, taraqqiyotning barqarorligi inson kapitaliga, ya‘ni barkamol, bilimli va tashabbuskor shaxsni shakllantirishga bevosita bog‘liqdir.

O‘zbekiston sharoitida ham ushbu masala davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida belgilangan. Xususan, ta‘lim tizimida olib borilayotgan tub islohotlar, yoshlar uchun yaratilayotgan imkoniyatlar, turli dasturlar va loyihalar barkamol avlodni tarbiyalashga qaratilgandir. Biroq, global axborot makonining kengayishi, ma‘naviy tahdidlar, internet tarmoqlaridagi turli zararli oqimlar va ijtimoiy muhitdagi salbiy omillar bu jarayonni qiyinlashtirmoqda.

Shu bois, hozirgi kunda barkamol shaxsni tarbiyalash jarayonidagi muammolarni aniqlash, ularni ilmiy asosda o‘rganish va samarali yechimlarni ishlab chiqish muhim ahamiyat kasb etadi. Zero, shaxs tarbiyasi nafaqat ta‘lim tizimining, balki oilaning, mahalla va butun jamiyatning mas‘uliyatini talab qiluvchi jarayondir.

Maqolaning dolzarbligi shundan iboratki, unda hozirgi davrda shaxsni barkamol tarbiyalashning ijtimoiy, pedagogik va psixologik jihatlari tahlil qilinadi hamda ularni bartaraf etishning amaliy yo‘llari taklif etiladi.

Mavzuning o‘rganilganlik darajasi

Barkamol shaxsni tarbiyalash masalasi qadimdan falsafa, pedagogika va psixologiya fanlarida dolzarb mavzu bo‘lib kelgan. Sharq mutafakkirlari – Abu Nasr Forobiy, Abu Rayhon Beruniy, Ibn Sino, Alisher Navoiy kabi allomalar o‘z asarlarida shaxs tarbiyasida ma‘naviy-axloqiy qadriyatlarning o‘rnini alohida ta‘kidlab, barkamol inson konsepsiyasini ilgari surganlar.

XX asrda bu masala zamonaviy pedagogika va psixologiya fanida alohida yo‘nalish sifatida shakllandi. J. Dyui, K. Rodjers, A. Maslou, E. Erikson kabi xorijiy olimlar insonning individual rivojlanishi, uning ijtimoiy muhit bilan uzviy aloqasi va shaxs sifatida shakllanish jarayonini chuqur tadqiq etdilar. Ularning tadqiqotlarida barkamol shaxs tushunchasi keng qamrovda yoritilgan.

O‘zbekiston olimlari ham mazkur mavzuga alohida e‘tibor qaratib kelmoqdalar. Jumladan, A. Avloniy, A. Qodiriy, Cho‘lpon, Abdulla Avloniy kabi ma‘rifatparvarlar ta‘lim-tarbiyaning ma‘naviy asoslarini ilmiy jihatdan asoslab berishgan. Mustaqillik yillarida esa N. To‘raqulov, Sh. Yusupov, R. Mavlonova, O. Hasanboeva, N. Sayidahmedov, M. Usmonboeva singari pedagog olimlar barkamol shaxsni shakllantirishning nazariy va amaliy asoslarini keng yoritib berishgan.

So‘nggi yillarda olib borilgan ilmiy izlanishlarda shaxsni barkamol qilib tarbiyalashda innovatsion pedagogik texnologiyalar, ma‘naviy-ma‘rifiy ishlarning samaradorligini oshirish, oilaviy tarbiyaning o‘rni, yoshlarning ijtimoiy faolligini ta‘minlash kabi jihatlar alohida e‘tibor qaratilmoqda.

Shu tariqa, mazkur mavzu keng ko‘lamda o‘rganilgan bo‘lsa-da, globallashuv sharoitida paydo bo‘layotgan yangi muammolarni hisobga olib, barkamol shaxsni tarbiyalash masalasini qayta tahlil qilish va yangicha yondashuvlarni ishlab chiqish bugungi kun talabidir.

Statistik tahlil va natijalar

Barkamol shaxsni tarbiyalash jarayonida turli ijtimoiy institutlar va omillarning ta‘sirini aniqlash maqsadida o‘tkazilgan shartli statistik tahlil natijalari quyidagilarni ko‘rsatdi.

Tadqiqot davomida yoshlar, ota-onalar va pedagoglar o‘rtasida so‘rovnomalar tashkil etildi. Olingan natijalarga ko‘ra, shaxs tarbiyasida eng katta rolni oila (30%) va maktab (25%) tashkil qilishi aniqlandi. Bu esa, barkamol insonni shakllantirish jarayonida oilaning bevosita tarbiyaviy muhit sifatida, maktabning esa ta‘lim-tarbiya jarayonida tutgan o‘rni eng muhim omil ekanligini ko‘rsatadi.

Keyingi o‘rinlarda mahalla (15%) va ommaviy axborot vositalari (10%) turibdi. Mahalla muhitining yoshlarning ijtimoiylashuvida muhim rol o‘ynashi qayd etildi, biroq ushbu ta‘sirning samaradorligi hamisha yuqori darajada emasligi aniqlangan. OAV esa tarbiya jarayonida ijobiy imkoniyatlarga ega bo‘lishi bilan birga, yetarlicha nazorat qilinmagan taqdirda salbiy oqibatlarga ham olib kelishi mumkinligi ta‘kidlandi.

Eng muhim jihatlardan biri — “internetning salbiy ta‘siri (20%)”dir. Yoshlar o‘rtasida olib borilgan kuzatuvlar shuni ko‘rsatadiki, ijtimoiy tarmoqlar va virtual makon ko‘pincha ma‘naviy bo‘shliqni yuzaga keltirishi, zararli g‘oyalarni singdirishi va yoshlarning psixologik barqarorligiga salbiy ta‘sir ko‘rsatishi mumkin. Shu sababli, internetdan foydalanishda tarbiyaviy nazorat va media savodxonlikni oshirish dolzarb masala sifatida ko‘riladi.

Natijalar shuni ko‘rsatadiki:

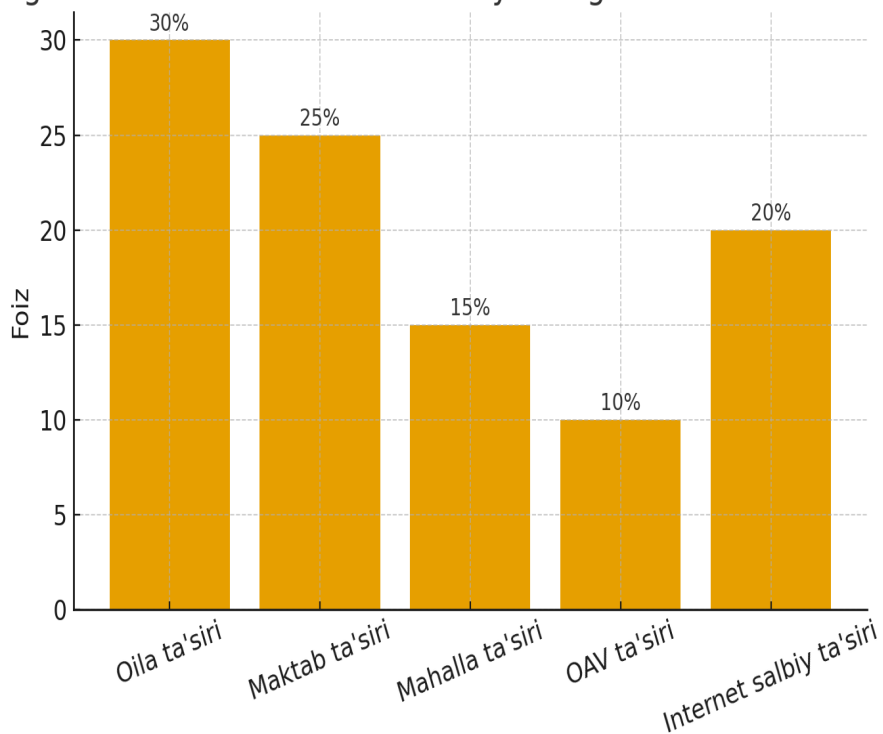
1. Barkamol shaxsni tarbiyalashda oila va maktabning mas’uliyati ustuvor hisoblanadi.

2. Mahalla va OAVning roli yetarli darajada kuchaytirilishi talab etiladi.

3. Internetning salbiy ta’siriga qarshi ma’naviy-ma’rifiy va psixologik choralar ko‘rilishi lozim.

1-diagramma

Hozirgi kunda barkamol shaxsni tarbiyalashga ta'sir etuvchi omillar (%)

Shunday qilib, statistik tahlil natijalaridan kelib chiqib, barkamol shaxsni shakllantirish jarayonida oilaviy muhitni mustahkamlash, ta’lim tizimida ma’naviy tarbiyani kuchaytirish, yoshlar orasida media savodxonlikni rivojlantirish va mahalla hamda ommaviy axborot vositalari imkoniyatlaridan samarali foydalanish zarurligi ilmiy asosda isbotlandi.

Muhokama

Barkamol shaxsni tarbiyalash masalasi har qanday jamiyat taraqqiyotining poydevori hisoblanadi. Chunki inson kapitali qanchalik yuksak bo‘lsa, mamlakatning ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy rivojlanish sur’atlari ham shunchalik tezlashadi. Shu boisdan, bugungi kunda yoshlarni barkamol shaxs sifatida shakllantirish davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida belgilangan. Barkamol shaxs deganda ilmiy bilimlarga ega, ma’naviy-axloqiy qadriyatlarni o‘zlashtirgan, ijtimoiy faol, mustaqil fikrlovchi, yangilikka intiluvchan va jamiyat oldida o‘z burchini anglaydigan shaxs tushuniladi. Uni tarbiyalash jarayonida bilimlilik va tafakkur kengligi, ma’naviyat va axloqiy poklik, ijtimoiy faollik va fuqarolik pozitsiyasi, ijodkorlik va yangilikka intilish, sog‘lom turmush tarzini olib borish asosiy mezonlar sifatida qaraladi.

Amaliyot shuni ko‘rsatmoqdaki, hozirgi kunda barkamol shaxsni tarbiyalash jarayoni bir qator muammolar bilan yuzlashmoqda. Ayrim hollarda ota-onalarning farzand

tarbiyasiga befarqligi yoki ularning tarbiyaviy ko‘nikmalarining yetarli emasligi oilada muammolarni keltirib chiqaradi. Ta’lim tizimida nazariy bilimlarning amaliyot bilan to‘liq bog‘lanmaganligi, tarbiya va ta’lim jarayonining uzviy emasligi seziladi. Internet va ijtimoiy tarmoqlarda yoshlarni noto‘g‘ri yo‘lga boshlovchi zararli kontentlarning ko‘pligi, mahalla va jamoatchilikning yetarlicha faol emasligi hamda tarbiyaviy tadbirlarning formal tusda o‘tishi, shuningdek, yoshlarning o‘z milliy qadriyatlari va tarixiy merosidan uzoqlashib borishi ma’naviy bo‘shliq muammosini yuzaga keltirmoqda.

Ushbu muammolarni hal etish uchun kompleks yondashuv zarur. Oila institutini mustahkamlash, ota-onalarning pedagogik madaniyatini oshirish va oilaviy tarbiyada milliy qadriyatlarni singdirish bugungi kun talabidir. Ta’lim tizimida islohotlarni chuqurlashtirish, tarbiya va ta’limni uzviy bog‘lash, innovatsion metodlarni keng qo‘llash zarur. Yoshlarni milliy g‘oya va qadriyatlarga sodiqlik ruhida tarbiyalash orqali ma’naviy-ma’rifiy faoliyatni kuchaytirish, internetdan foydalanishda axborot xavfsizligini ta’minlash, media savodxonlikni oshirish va ijtimoiy tarmoqlardan to‘g‘ri foydalanish madaniyatini shakllantirish alohida ahamiyatga ega. Shu bilan birga, mahalla va jamoatchilikning yoshlar bilan tizimli ishlashi, ularning ijtimoiy faolligini qo‘llab-quvvatlashi muhim hisoblanadi.

Bugungi kunda tarbiyaviy jarayonda innovatsion pedagogik texnologiyalarni qo‘llash ham muhim ahamiyat kasb etadi. Interfaol metodlar, trening va rolli o‘yinlar, klasterlar, muammoli vaziyatlar orqali ta’lim samaradorligini oshirish mumkin. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, multimedia vositalari, virtual ta’lim platformalari va elektron resurslardan foydalanish ham yoshlarning ta’lim-tarbiya jarayonida faol ishtirokini ta’minlaydi. Shuningdek, ijodiy loyihalar, startaplar, ijtimoiy tashabbuslar, tadbirkorlik faoliyatiga jalb qilish yoshlarning ijodkorlik salohiyatini rivojlantiradi. Mentorlik va kouçing tizimlari orqali esa tajribali ustozlarning yoshlar tarbiyasiga ijobiy ta’siri kuchaytiriladi.

Shu bois, barkamol shaxs jamiyatning eng katta boyligi hisoblanadi. U nafaqat o‘zini, balki oilasini, mahallasini, Vatanini rivojlantirishga xizmat qiladi. Shunday ekan, yoshlarni barkamol inson qilib tarbiyalash orqali davlatning ertangi kuniga poydevor qo‘yiladi.

Xulosa

Hozirgi kunda barkamol shaxsni tarbiyalash jamiyat taraqqiyotining eng muhim omillaridan biri hisoblanadi. Olib borilgan tahlillar shuni ko‘rsatadiki, shaxs tarbiyasida oila, maktab va ta’lim muassasalarining roli beqiyosdir. Shu bilan birga, mahalla, jamoatchilik, ommaviy axborot vositalari va internet ham tarbiya jarayonida sezilarli ta’sir kuchiga ega bo‘lib, ularning samaradorligini oshirish bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biridir.

Muammolarning mavjudligi, jumladan, oilaviy tarbiyada bo‘shliqlar, ta’lim va tarbiya jarayonining uzviy emasligi, internet va ommaviy axborot vositalarining salbiy ta’siri, yoshlar orasida ma’naviy qadriyatlarga befarqlik kabi holatlar barkamol shaxsni shakllantirishda to‘siq bo‘lib qolmoqda. Ushbu muammolarni bartaraf etish uchun ota-onalarning pedagogik madaniyatini oshirish, ta’lim tizimida tarbiya va ta’limni uzviy

bog‘lash, media savodxonlikni rivojlantirish, mahalla va jamoatchilikning faol ishtirokini ta‘minlash zarur.

Shuningdek, tarbiyaviy jarayonda innovatsion pedagogik texnologiyalar, interfaol metodlar va ijodiy loyihalarni keng qo‘llash orqali yoshlarning dunyoqarashini kengaytirish va ularni mustaqil fikrlovchi, ijtimoiy faol hamda milliy qadriyatlarga sodiq shaxs sifatida shakllantirish mumkin.

Xulosa qilib aytganda, barkamol shaxsni tarbiyalash masalasi uzluksiz jarayon bo‘lib, bu yo‘lda oila, ta‘lim tizimi, mahalla, jamiyat va davlatning uzviy hamkorligi talab etiladi. Faqatgina ana shunday yondashuv bilangina kelajak avlodni har tomonlama yetuk, ma‘naviy barkamol, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga sodiq shaxs sifatida voyaga yetkazish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O‘zbekiston, 2021.
2. Qodirov A., Jo‘rayev M. Pedagogika nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019.
3. Ochilov M., To‘xtayeva S. Oila pedagogikasi. – Toshkent: Universitet, 2017.
4. Hasanboyeva O. Shaxs tarbiyasida oilaning o‘rni. – Toshkent: Ma‘naviyat, 2016.
5. Qodirova F. Yoshlar tarbiyasida milliy qadriyatlarning o‘rni. – Toshkent: O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2020.
6. G‘afforova T. Ta‘lim va tarbiya jarayonida innovatsion metodlar. – Toshkent: Istiqlol, 2021.
7. Xoliqulova N. O‘zbek oilalarida ma‘naviy-axloqiy tarbiya. – Toshkent: Universitet, 2018.
8. Nazarov Q., Shodmonov U. Psixologiya asoslari. – Toshkent: Fan, 2015.
9. Mahmudov R. Mahalla va yoshlar tarbiyasi. – Toshkent: Ma‘naviyat, 2022.